

‘Met het ophangen van een nestkastje ben je er nog niet’

Ecologische adviseurs: EPR-bestrijding met natuurlijke vijanden begint met herstel gebiedseigen flora en fauna

Lukraak een nestkastje ophangen voor koolmezen is niet de manier om het EPR-probleem op natuurlijke wijze aan te vliegen. Je kunt beter breed inzetten op een duurzaam ecosysteem. Dat stellen Gert-Jan Koopman van Heem, Tim Asbreuk van Buiting Advies en Frank van Irsel van Van Helvoirt Groenprojecten. Ze werken als partners regelmatig samen aan projecten. ‘Als je goed omvormt, sla je meerdere vliegen in één klap.’

Auteur: Karlijn Santi Raats

Heem is een kenniscentrum en tevens zaden-vermeerderaar van honderdvijftig inheemse plantensoorten op eigen kwekerijen. Gert-Jan Koopman is vanaf de oprichting betrokken bij Heem als natuurtechnisch adviseur. Daarnaast is hij betrokken bij Natuurpro, een breed partnersnetwerk waarin hoveniersbedrijven en landschapsarchitecten hun kennis hebben gebundeld met die van ecologische adviesbureaus: Ecologica, Buro Bakker-ATKB, Regelink Ecologie & Landschap en Buiting Advies. Ecologisch bureau Buiting Advies verstrekt niet alleen advies, maar heeft ook een tool ontwikkeld in de vorm van een interactieve bermbeheervierwer. Tim Asbreuk is hier werkzaam als ecooloog, met de eikenprocessierups als specialisatie. Van Helvoirt Groenprojecten is veelvuldig betrokken bij ecologische beheerprojecten, vaak in relatie tot boombeheer. Dit bedrijf is bovendien gevestigd in Midden-Brabant, een regio met veel eiken die jaarlijks kampt met overlast van de eikenprocessierups. Frank van Irsel is bij Van Helvoirt Groenprojecten adviseur bomen en natuur en daarnaast European treetechnician.

Langetermijnoplossing of quick fixes

Zowel Heem als Buiting Advies en Van Helvoirt is er voorstander van om de eikenprocessierups op een duurzame manier binnen natuurlijke proporties te houden. Dit houdt allereerst in: beheersing. Deze partijen gaan er namelijk van uit – zoals inmiddels de meesten in deze branche – dat de eikenprocessierups niet meer zal verdwijnen. Daarnaast streven ze naar beheersing van de plaag op de lange termijn. Koopman legt dat uit: ‘Bij eikenprocessierups-beheer zie ik vaak dat er gehandeld wordt vanuit een stressreactie en vol wordt ingezet op quick fixes. Op sommige plaatsen is dat inderdaad nodig. Bij overlast op een schoolplein, in een stadscentrum of bij de ingang van een ziekenhuis kun je nematoden toepassen of nesten wegzuigen. Van deze methoden is aangetoond dat ze effect hebben, zo min mogelijk schade aan de omringende fauna veroorzaken en zo min mogelijk voedsel van natuurlijke vijanden doden. Voor de natuurlijke vijanden van de eikenprocessierups moet er namelijk jaarrond genoeg voeding zijn. Zowel voor als na de

'Dit zijn juist de plekken waar je biodiversiteit kunt creëren onder een boomkroon.'

'Als er een potje met geld is, moet er snel een berm met een mengseltje worden aangelegd en een kastje aan een boom gehangen'

komst van de eikenprocessierups moeten er voldoende alternatieve rupsensoorten zijn als voeding voor de koolmeesjongen die de eikenprocessierups moeten bestrijden. Je wilt dus vooral een verhoging van het aantal alternatieve rupsensoorten die leven wanneer er geen eikenprocessierupsen zijn. Dit verklaart waarom het niet op alle locaties nodig en handig is om tegen eikenprocessierups te spuiten, ook al gebeurt dat biologisch. Op veel andere locaties kun je als beheerder beter streven naar een sterke, biodiverse habitat dan jacht te maken op de eikenprocessierups. Zo'n habitat trekt vanzelf natuurlijke vijanden van de eikenprocessierups aan en levert effect op voor de lange termijn, zonder ongewenste neveneffecten. Het duurt een aantal jaar voordat uitgekiend natuurlijk beheer effecten laat zien, maar het resultaat is een sterk, biodivers ecosysteem, dat veel minder ruimte biedt aan ziekten en plagen, inclusief de eikenprocessierups.'

Diversiteit of monocultuur

Had de eikenprocessierups oorspronkelijk genoeg natuurlijke vijanden en is dat veranderd door monoculturen en exoten? Ecooloog

Asbreuk denkt dat dit zeker meespeelt. Hij wijst erop hoezeer de ecosystemen, die van oorsprong biodivers zijn, vooral de afgelopen vijf decennia zijn verarmd. 'Plagen ontstaan

vaak in incomplete ecosystemen', beaamt hij. 'Het Nederlandse ecosysteem is an sich ook incompleet: 85 procent van de inheemse soorten is uitgestorven. Vroeger stonden er op zandgronden ook meer verschillende soorten bomen door elkaar, zoals eiken, berken, dennen, beuken, sporadisch wat linden en op natte gedeelten zwarte elzen. Door dat hele scala aan bomen kwamen er allerlei insecten voor die eikenprocessierups eten en die zelf ook voedsel vormen voor vijanden van de eikenprocessierups. Die vijanden zijn bijvoorbeeld andere rupsensoorten, die als voedsel dienen voor jonge koolmezen, pimpelmezen, bonte vliegenvangers, rupsendoders of gaasvliegen. Ook raakten de eikenkronen elkaar vroeger niet

Icarusblauwtje

Bruin zandoogje

altijd. Daardoor moesten vlinders van de eikenprocessierups doorgaans beter zoeken naar een eik. Door de monocultuur van eikenlanen is een infrastructuur ontstaan voor de eikenprocessierups.

Effectief biodiversiteit creëren

De vraag is: wat is goed natuurlijk beheer? En hoe bereik je de juiste vorm van diversiteit? Voor ecologisch herstel inventariseert Buiting Advies de situatie ter plaatse tijdens een gebiedsbezoek. Die inventarisatie omvat flora- en faunagegevens, maar ook het landschapstype, de historie van het gebied, de bodemsoort, de bodemgesteldheid, de boomsoorten in de rij, de vegetatie eronder, of er sprake is van zon- of schaduwvorming, de ligging van het gebied (in een wijk, bij een industrieterrein, in een veeteeltgebied, langs een akkerrand), en verder lantaarnpalen, de lichtsoort en -sterkte van die lantaarnpalen en nog veel meer. Asbreuk: 'Er zijn veel verschillende elementen nodig om een biodivers ecosysteem te krijgen. Als je alleen nestkastjes voor vogels of vleermuizen ophangt, maar daarmee niet de beoogde predatoren aantrekt (bijvoorbeeld omdat er lantaarnpalen staan en vleermuizen niet van licht houden), dan investeer je veel, maar zonder bevredigend resultaat. Dat geldt ook als je mengsels inzaait van weinig effectieve en uitheemse kruiden- en bloemensoorten, of als je biodiversiteit probeert te bereiken in een rijke berm.'

Buiting Advies deelt de locaties in op volgorde van potentie. Er zijn plekken die zich goed lenen om meer biodiversiteit aan te trekken, omdat er al het een en ander voorkomt aan

inheemse kruidensoorten en planten die in goede staat verkeren. Maar er zijn ook plekken waar je (te) veel in moet investeren voor een laag rendement. Asbreuk: 'Voor een succesvolle bestrijding van de eikenprocessierups met natuurlijke vijanden, heb je tientallen meters biodiverse bermvegetatie nodig, maar ook goed beheer. Sterker nog: goed beheer is op alle locaties de eerste stap. Vervolgens kijk je waar je iets kunt toevoegen en waar dat niet nodig is.'

Natuurlijke vijanden stimuleren

Asbreuk vervolgt: 'Alleen locaties met enige of veel potentie komen in aanmerking om ecologisch te worden beheerd. Op dit soort locaties kijken we vervolgens welke elementen er ontbreken: dat kunnen gevarieerde kruidenlagen zijn, maar ook dood hout of heesters.' Koopman vult hem aan en geeft uitleg over deze feitelijk eenvoudige methode om de eikenprocessierups te beheren: 'Als er een eik weggaat, kun je deze dus vervangen door een andere inheemse boom, maar ook door een cluster van drie heesters. De natuurlijke vijanden zitten daar graag in. Dat scheelt weer mezenkastjes ophangen!' Geschikte gebiedseigen heesters worden ingedeeld in bosgemeenschappen en vegetatiegemeenschappen. Een deel van die soorten levert een directe bijdrage aan plaagbestrijding, omdat ze een directe voedselbron vormen voor natuurlijke vijanden. Een ander deel stimuleert de algehele biodiversiteit en vormt daarmee misschien een alternatieve voedselbron voor die natuurlijke vijanden. Asbreuk: 'Naast koolmees, pimpelmees en bonte vliegenvanger

– die je ook in de kastjes aantreft – trek je dan ook roodborst, merel, winterkoning, zanglijster en zwartkop aan. In de duinen kun je met gebiedseigen heesters wellicht zelfs nachtegaalen aantrekken. Struiken vormen geen voedselbron voor de eikenprocessierups. Elke inheemse gebiedseigen boom of struik die geen eik is, werkt positief voor de natuurlijke vijanden en daarmee negatief voor de eikenprocessierups.' De ecooloog zou er niet voor pleiten om massaal eiken te kappen. Wel adviseert hij om bij nieuwe aanplant na te denken of het nog zinvol is om eiken toe te voegen. 'Laat eiken onderdeel zijn van een ecosysteem en niet de drager van een totale bomenlaag. Kijk naar bossen: er zijn weinig bossen waarin alleen maar eiken staan. Daardoor hebben eikenbossen veel minder last van eikenprocessierupsen.' Van Irsel zegt over dood hout: 'Stamschot wordt standaard afgekeurd bij boomveiligheidscontroles, terwijl dat wel degelijk een functie heeft voor natuurlijke vijanden van bijvoorbeeld de eikenprocessierups. Laten we ons gezonde verstand blijven gebruiken. Ik heb met eigen ogen gezien dat er stamschot werd weggehaald boven bossen of plantsoenen waar het geen enkel risico vormde, om er vervolgens mezenkastjes te kunnen ophangen.'

Floradistricten

Biodiversiteit is een algemeen begrip. Heem, Buiting Advies en Van Helvoirt streven naar gebiedsspecifieke biodiversiteit. Koopman: 'Als je vroeger door Nederland wandelde, zag het er elke 5 kilometer weer anders uit wat betreft flora en fauna. Omdat het aantal soorten is

Tim Asbreuk

Buiting Advies

afgenomen en er exoten bij zijn gekomen, is het aantal diersoorten sterk afgenomen, inclusief natuurlijke vijanden.'

Van Irsel vat samen: 'We moeten terug naar een robuust, dynamisch en kleurrijk ecosysteem. We hebben ons decennialang gefocust op plantensoorten die we mooi vonden en de rest daarvan aangepast. In plaats daarvan moeten we opnieuw het landschap leren "lezen": hoe was het hier oorspronkelijk?'

Maar hoewel het landschap een eenheidsworst is geworden, gloort er volgens Koopman ook hoop: 'Er is altijd een latente aanwezigheid van restpopulaties van gebied- of streekgebonden flora en fauna. Op het moment dat je er inheemse, streekeigen vegetatie terugbrengt, krijgt de biodiversiteit heel snel een impuls. Hierdoor nemen de aantallen natuurlijke vijanden van de eikenprocessierups ook toe.'

Asbreuk knikt: 'Dat was tijdens de afgelopen droge zomers duidelijk, toen de gazons openbraken en er klavers en verse ooievaarsbekken opdoken. Ik zag op een klein stuk gazon binnen een halfuur al vijf wilde bijensoorten. Dan kun je die kruiden wel onmiddellijk wegmaaien omdat het er "niet netjes" uitziet, maar is dat dan de enige functie van zo'n gazon? De vorige generatie had een bepaald beeld van wat mooi of netjes is, maar dat beeld kan veranderen en weer worden zoals honderd jaar geleden. Jonge gezinnen hebben al een ander beeld bij hoe het landschap en openbaar groen eruit hoort te zien. Zij willen graag dat hun kinderen later volop wilde bijen kunnen zien.' Elk gebied biedt zo zijn eigen kansen, gaat Van Irsel verder. Van Helvoirt zit in Midden-Brabant, op zandgronden die erg geschikt zijn voor kruidenmengsels. 'We moeten kijken naar die kansen, niet zeuren over wat we niet hebben en dan maar overgaan tot willekeurig ecologisch beheer.'

Koopman vindt dat we af moeten van de zogeheten carnivalsmengsels, bestaande uit enkele kruidensoorten die vaak ook nog eens uitheems zijn. De kruiden- en bloemenmengsels van Heem bevatten soorten die overal voorkomen, zoals vlinder- en schermbloemigen. Deze basis wordt aangevuld met zaden van gebiedseigen soorten. 'Daarvan is minder effect bekend op het aantrekken van natuurlijke vijanden, maar we weten zeker dat er nog talloze nieuwe natuurlijke vijanden aan te trekken zijn. Het optimaliseren van een lokaal ecosysteem is maatwerk.'

Flexibiliteit en communicatie

Vroeger ging er altijd iemand van de gemeente

of het waterschap naar buiten om te kijken wat er moest gebeuren. De laatste decennia vertrouwden overheden vooral op frequentiebestekken, waarmee de alom vertegenwoordigde grasvegetaties netjes werden gehouden. 'We moeten weer naar buiten toe', vindt Van Irsel. 'Negentig procent van het succes van dit soort projecten hangt af van de communicatie. Ik maak geen afspraken meer op kantoor. Ik ga met mensen van de gemeente naar buiten om samen te zien wat er moet gebeuren. Dan kun je afspraken op maat maken, want de lokale natuur is niet gebaat bij plannen die zijn bedacht achter een bureau.' Hij chargeert enigszins: 'En al helemaal niet bij frequentiebestekken waarop heel West-Europa kan inschrijven.' Asbreuk durft zelfs te stellen dat er voor ecologisch beheer beter helemaal niet volgens een bestek gewerkt kan worden. 'Ecologische projecten zijn het beste af met jarenlange samenwerking met een lokaal bedrijf met gebiedskennis.'

Monitoring en evaluatie: zijn we op de goede weg?

Alle drie de partijen verzorgen ook monitoring na een advies, vaak voor de duur van een onderhoudscontract. Dat gebeurt meestal in het voorjaar, de zomer en het najaar door de hovenier of groenvoorziener. Ecologen met flora als specialisatie houden het bij een- of tweemaal per jaar, afhankelijk van de vegetatie. Zij herkennen de verschillende bloeiers ook op momenten dat ze niet in bloei staan.

Van Irsel: 'Ik streef ernaar om de vegetatie minimaal eenmaal per jaar te bekijken en te bespreken met de gemeente, omwonenden en andere belanghebbenden.' Koopman: 'De biodiversiteit verhoog je niet in een of twee groeiseizoenen. Bij ecologisch bermbeheer moet je denken in langere termijnen; pas na minimaal drie groeiseizoenen zie je resultaat. De natuur kent geen tijd, alleen de mens wil weten hoe laat het is. Je zou de situatie pakweg om de vijf jaar opnieuw kunnen evalueren, om te zien hoe het erbij staat.'

Frank van Irsel

Van Helvoirt Groenprojecten

Gert-Jan Koopman

Heem

